

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Андрій Семенець,

аспірант кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка

E-mail: sodf23.semenets@kpnpu.edu.ua

На шляху до формування демократичного суспільства Україна стикається з викликами, які в значній мірі поглибились з початком повномасштабного воєнного вторгнення. При цьому пріоритетом залишається необхідність формування громадянського суспільства, що забезпечує рівні можливості, а не тільки права, для усіх його членів. Тобто створення такого середовища в суспільстві, в якому б були відсутні штучні перепони (бар'єри) для комфортного існування усіх громадян, не зважаючи на можливі наявні у них особливі потреби, пов'язані з фізичними обмеженнями, психологічним станом, комунікативними, соціальними труднощами, толерантністю та інше. Іншими словами – формування безбар'єрного середовища.

Тривалий час поняття безбар'єрності розглядалось звужено і ототожнювалось фактично з поняттям фізичної доступності до будівель та споруд особам з інвалідністю, тобто приймався до уваги лише аспект інфраструктурної доступності, що не відповідає реаліям сьогодення. Поділяємо думку О.Бабиц [1], Л.Слободян [7], В.Гуріч [2] та інших, що сьогодні поняття безбар'єрності слід трактувати більш широко і розуміти його як життєвий простір, у межах якого забезпечено дотримання прав і свобод людини, гарантуються рівні можливості та рівний доступ до ресурсів та отримання необхідної підтримки враховуючи фізичні, вікові, етнічні та інші особливості.

Забезпечення безбар'єрного простору може бути вирішене лише за умови комплексного підходу, до якого будуть залучені представники влади, громадськість і суспільство в цілому. Реальна безбар'єрність починається перш за все із зміни свідомості членів суспільства та прийняття різноманітності.

З боку законодавства на шляху розвитку безбар'єрності в 2020 р. Президентом України видано Указ «Про забезпечення створення без бар'єрного простору в Україні» [4], згідно з яким Кабінет Міністрів України отримав завдання розробити «Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2023 року», яка була схвалена в квітні 2021 р. і складається з двох рівнів. Перший - рамкові умови безбар'єрності з фокусом на фізичну, цифрову, інформаційну та суспільну та громадську доступність, а другий – з фокусом на освітню та економічну [5].

На виконання зазначеної стратегії, Міністерство розвитку громад та територій України в 2025 р. провело дослідження індексу безбар'єрності громад, за результатами якого встановлено, що індекс освітньої безбар'єрності в громадах є найвищим і складає 75 відсотків [3]. Разом з тим в Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2023 року зазначено виклики, які стоять на шляху до належної освітньої безбар'єрності, а це: недостатнє врахування потреб адаптації окремих учасників освітнього процесу при його організації, рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення, рівень культури сприйняття, рівень компетентностей працівників закладів освіти, щодо роботи з особами з ООП та інше [5].

Н. Савінова виділяє два періоди у побудові безбар'єрного освітнього середовища в нашій державі. Перший (початковий) з моменту прийняття Закону України «Про освіту» (2017 р.) до видачі Указу Президента України «Про забезпечення створення без бар'єрного простору в Україні» (2020 р.), що ознаменувався початком реалізації базових нормативно-правових положень. Другий з 2020 р. по даний час – період розбудови безбар'єрного середовища, впродовж якого повинно бути створено належну законодавчу базу, підготовлено кваліфікованих фахівців та модернізовано матеріально-технічну базу для забезпечення безпечного інклюзивного освітнього середовища [6].

Усі бар'єри О.Бабич поділяє на чотири групи: індивідуальні бар'єри; бар'єри толерантності; інфраструктурні бар'єри; інституційні бар'єри [1]. Слід наголосити, що усі ці чотири групи бар'єрів притаманні і освітньому середовищу.

Частина із зазначених бар'єрів (за виключенням інфраструктурних та частини інституційних) можна подолати чи до певної міри пом'якшити в закладах вищої освіти шляхом впровадження ефективного та дієвого психолого-педагогічного супроводу.

Притримуємось думки, що психолого-педагогічний супровід є цілісною системою, організованою в закладі освіти з метою створення належних соціально-психологічних, психолого-педагогічних умов та підтримки для усіх здобувачів освіти в процесі опановування знань та формування особистості. Вагомим чинником для успішного психолого-педагогічного супроводу осіб з ООП в закладі вищої освіти є готовність усіх учасників освітнього процесу до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, як необхідна передумова якісних змін в досягненні безбар'єрності.

Проведені нами дослідження такої готовності, охопили 479 осіб з одинадцяти вищих навчальних закладів різних регіонів України. Отримані результати дають підстави констатувати, що готовність викладацького складу закладів вищої освіти до діяльності в інклюзивному просторі досить висока, її висловили 60,8 % респондентів. Разом з тим відмічається необхідність подальшого розвитку емоційної компетентності та вдосконалення механізмів взаємодії з особами з ООП.

Щодо здобувачів освіти з нормотиповим розвитком можемо відмітити, що більше половини з них висловили абсолютну готовність до навчання в інклюзивному середовищі та підтримують ідею, що адаптація осіб з ООП є спільною відповідальністю усіх учасників освітнього процесу. Проте слід відмітити що більшість таких здобувачів не мали практичного досвіду взаємодії із здобувачами освіти з ООП і погано орієнтуються в додаткових запитах таких осіб. При цьому 60,5 % не можуть оцінити рівень безбар'єрності в їхніх закладах освіти.

Стосовно бачення проблеми самими здобувачами вищої освіти з ООП, то вони відмітили позитивне ставлення до них колективу (61,8 %). Такі здобувачі наголошують на адекватному ставленні з боку педагогів, лише 23,5 % наголосили на проявах поблажливого ставлення та 11,8 % на фактах завищення оцінок. Вони показують високу обізнаність щодо законодавчого забезпечення механізмів підтримки і 91,2 % з них висловлюються за необхідність створення інклюзивних центрів в закладах вищої освіти. Щодо безбар'єрності, то 35,3 % вважають простір своїх закладів повністю доступним, і лише 8,8 % - повністю незабезпеченим.

58,8 % здобувачів з ООП висловлюють свою зацікавленість у залученні до громадського життя, однак більшість і них (62 %) неготові вносити пропозицій щодо покращення безбар'єрності.

У підсумку зазначимо, що формування безбар'єрного освітнього середовища в закладах вищої освіти вимагає комплексного рішення, в якому будуть органічно поєднані інституційні зміни, розвиток культури толерантності та ефективний психолого-педагогічний супровід, а також готовність усіх учасників освітнього процесу до розбудови такого середовища.

Список використаних джерел:

1. Бабиц О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. Державне будівництво. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42> (дата звернення: 17.03.2026)
2. Гуріч, В. Інтеграція безбар'єрності в освітні стандарти: виклики та перспективи підготовки фахівців. Social work and education, Vol. 12, No. 3, 2025. pp. 486-498. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.16> (дата звернення: 17.03.2026)
3. Індекс безбар'єрності громад: за результатами дослідження 2025 року (на виконання Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/preza-mdct-indeks-bezbar-jernosti-prezentaciia-16x9.pdf> (дата звернення: 17.03.2026)
4. Про забезпечення створення без бар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 3.12.2020 р. № 533/2020. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809> (дата звернення: 17.03.2026)

5. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2026)

6. Савінова Н.В. Основні етапи розбудови безбар'єрного освітнього середовища в Україні Інноваційна педагогіка № 70, т.1. 2024 р. С.63-67. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.12> (дата звернення: 17.03.2026)

7. Слободян Л. Я. Концепція «безбар'єрності» як об'єкт дослідження. «Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, державне управління та адміністрування», (11). 2024. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-05> (дата звернення: 17.03.2026)